

Wam de Moor

Een goede aanzet tot intercultureel literatuuronderwijs

'Als ik mensen vertel mee te hebben geholpen aan de opbouw van een literaire uitgeverij in West-Afrika, kijken ze me vaak aan met een mengeling van verbazing en wantrouwen in hun ogen alsof ik trots teruggekeerd zou zijn van de aanleg.' Het is waar wat Jan Kees van de Werk enige jaren geleden opschreef in *Bzzlletin*: Wij associëren Afrika niet met 'een literaire schatkist waarvan de flonkerende inhoud er om schreeuwt terstond en ter plekke "uitgegeven" te worden'. Of uitgedragen in literatuuronderwijs.

Om daar eens wat aan te doen en de lezer te informeren over wat er allemaal te lezen zou zijn wijdde de redactie van *Bzzlletin* het mei-juni-nummer 1991 aan Literatuur en Derde Wereld. Nu is dat thema lang niet hetzelfde als de thematiek die centraal staat in een recent product van de voormalige werkgroep Intercultureel Literatuuronderwijs van de SPL, maar het zou niet juist zijn dit interessante voorwerk te verzwijgen. Vooral omdat met het *Bzzlletin*-nummer erbij de docent nog meer profijt zal hebben van de negen bijdragen die in het boek *Een kijk op de wereld* informeren over intercultureel leesonderwijs.

Ik weet uit eigen ervaring hoe ongelooflijk moeilijk het is om in ons land mensen te vinden die buiten de sociaal-culturele en economische problemen om iets hebben te vertellen over de eigen literatuur van de culturele minderheden. In 1992 stelden studenten en ik het boekje *Een zoen van Europa. Literatuur van klasse* samen. Aan de informatie en oordelen die wij deskundigen lieten geven over de verschillende vormen van wereldliteratuur (bv. de klassieken, de bijbel, de Russische en de Scandinavische literatuur) wilden wij per se een rubriek met belangrijke titels uit de nu als 'allochtone' literatuur aan te duiden wereldliteratuur. Agnes Post, die deze rubriek samenstelde, heeft de grootste moeite gehad om uiteindelijk twee deskundigen te vinden die ons goede adviezen konden geven. Een van hen, Jan Kees van de Werk heb ik al genoemd, de andere was Lourina de Voogd. En beiden behoren nu ook tot het team auteurs dat Koos Hawinkels bijeen heeft weten te brengen.

Twee clusters literatuur in een didactisch kader

De eerste schrijft, inderdaad, over de Afrikaanse literatuur, de tweede over lezen in Marokko en Marokkaanse literatuur in ons land. Yvonne Mekaoui-Jansen vult het kader van De Voogd verder in met een historische benadering van de Mahreb-literatuur waarover zij eerder in dit tijdschrift inhoudelijk heeft geschreven. Met bijdragen van Alli Sönmez over de Turkse literatuur en een verslag van onderzoek naar het leesgedrag van Turkse, Italiaanse en Marokkaanse migrantenkinderen in Vlaanderen van Rita Ghesquiere wordt zo een flinke brok informatie gegeven over die allochtone groepen die in Nederland en Vlaanderen een heel belangrijk cluster vormen.

Een tweede cluster is dat van de literatuur uit onze voormalige koloniën en ten dele nog onze overzeese gebiedsdelen: Suriname, de Nederlandse Antillen

en Aruba. Over Suriname schrijft de kenner bij uitstek van de Surinaamse literatuur Michiel van Kempen, over de Antilliaanse literatuur Wim Rutgers. Deze twee clusters worden geplaatst in het kader van de didactiek waarvoor de redacteur zelf en Herman Obdeijn zich verantwoordelijk stellen.

Een rijke bibliografie

Minstens zo belangrijk als deze artikelen waarover ik hierna nog wat meer zal zeggen - en dat is zeker ook de overtuiging van de auteurs - is de prachtige bibliografie die in meer dan 80 bladzijden mét een auteursregister op de kort besproken boeken heel veel zinnige informatie geeft. Niemand kan zeggen dat hij over wat voor thema en uit welk betrokken land of cultuur ook niks kan vinden. Per titel is naast de vanzelfsprekende gegevens over auteur, titel, jaar en plaats van uitgave, aangegeven de moeilijkheidsgraad: voor minder ervaren tot zeer ervaren lezers. In de beschrijving keert zorgvuldig terug om wat voor soort hoofdpersonen het gaat en van welke leeftijd die zijn, zodat ook de aanwijzing zinnig genoemd mag worden, dat een boek soms ook geschikt is voor een jongere of oudere lezer dan van de vermoede leeftijd.

Let wel even op en verwacht niet dat alle titels die genoemd worden direct naar 'allochtone' literatuur verwijzen. Het gaat hier immers om intercultureel leesonderwijs, en dat betekent dat ook boeken van Nederlandse 'blanke' schrijvers als Bernlef (*Onder ijsbergen*) of Elsschot (*Het dwaallicht*) om voor de kenner vertrouwde redenen kort worden beschreven, en wel vanwege hun 'intercultureel' aspect.

De bibliografie, samengesteld door Gonnie Knoppert, Yvonne Mekaoui-Jansen, Elly Nannings, Iwan Schultz en Lourina de Voogd, is verdeeld in rubrieken, bv. oorspronkelijk Nederlandse, Vlaamse en in het Nederlands vertaalde literatuur (inderdaad Bernlef, Elsschot, Van Kooten, maar ook Astrid Roemer en Marion Bloem), migrantenliteratuur (bv. Halil Gür, Frans Lopulalan en weer Astrid Roemer), passantenliteratuur (bv. *Oeroeg* van Hella Haasse, werk van Lieve Joris of Nawal El Saadawi en *Achter Mekka* van Betsy Udink), literatuur uit de herkomstlanden (met afdelingen zoals in *Een zoen van Europa*) en in de moderne vreemde talen (met, om u een idee te geven, naast onbekende ook wereldberoemde titels als *A passage to India*, *La vie devant soi* en *Hiroshima mon amour*).

Wel iets vergeten

Een omissie vind ik dat het *Bzzlletin*-nummer in geen enkele bibliografie - er zijn er nogal wat: naast de secundaire bibliografie achterin, kan men ook het nodige vinden onder de bijdragen - wordt genoemd. Daarin bepleitte bijvoorbeeld Hans Neervoort onder de titel 'De luiken open: buiten schijnt te zon' dat literatuur uit de derde wereld op school aan de orde zou komen. En dat is een ideaal dat voor Koos Hawinkels en de zijnen uitgangspunt was, lijkt me. Neervoort wijst erop dat de literatuur uit de Derde Wereld in het midden van de jaren '80 in de belangstelling kwam, onder meer door de Nobelprijzen voor Wole Soyinka (1986) en Naguib Mahfouz (1988).

Novib, Het Wereldvenster en de Knipscheer gaven het werk uit, maar het onderwijs reageerde nauwelijks. Neervoort deed vooral een beroep op de docenten Engels en Frans. Hun argumenten kende hij wel: er is al zóveel Engels (c.q. Frans-)talige literatuur waarvoor ik nauwelijks tijd kan vinden, en nu ook nog die Engelstalige Afrikanen erbij...en dan, zo goed is hun Engels (c.q.) Frans niet. Bij Nederlands was het niet veel beter; en Neervoort verwijst natuurlijk naar de actie van Anbeek, Bekkering en Goedegebuure in verband met de leeslijst: 'ook in het literatuuronderwijs wordt niet verder gekeken dan de voordeur op het nachtslot en de gesloten luiken: telkens dezelfde boeken uit dezelfde uittrekselboeken'. Neervoort slaat een beetje te veel alle kanten tegelijk uit, maar zijn boodschap is duidelijk: gooi dat venster van je vak open en haal eens wat nieuws binnen, te meer omdat daar uitstekende argumenten voor zijn te bedenken. Het *Bzzlletin*-nummer geeft meer dan genoeg informatie via interviews met schrijvers en uitgevers en analyses van werken.

De verbinding met het onderwijs

Wat aan het nummer ontbrak was nu juist de systematische verbinding met het onderwijs. En daarin voldoet nu *Een kijk op de wereld*. Hawinkels geeft in zijn inleiding aan wat hij onder intercultureel literatuuronderwijs (ilo) verstaat. Hij beschrijft de verschillende opvattingen van intercultureel onderwijs (anti-racistisch en emancipatorisch, gericht op overdracht van kennis, gericht op de ontmoeting of sociale vorming), die als ik ze zo lees allemaal wel wat met elkaar te maken hebben. En Hawinkels komt tot een zinnige definitie, die zodanig is dat of je nu wel of niet gekleurde medeleerlingen in de klas hebt aandacht voor de cultuur van jezelf en de anderen die onze samenleving vormen normaal zou moeten zijn.

Later in het boek gaat Hawinkels in op het *hoe* van het ilo en daarbij treft mij wel zijn uitspraak dat ilo echt een vorm is van *waarden*onderwijs en dat je daarom als leraar niet zou moeten goed vinden dat iemand vertaald literair werk op de lijst zet, maar het zou moeten verplichten. Voor een schets van de didactiek zelf zoekt Hawinkels zijn heil in de historische benadering zoals die in DCN-cahier 18 (alweer tien jaar geleden verschenen) is bepleit door de historici Langenbach en Paulussen. Daarbij gaat het erom leerlingen twee vormen bewustwording bij te brengen: *standplaatsgebondenheid* en *historisch besef*.

Voor het ilo vertaald betekent deze standplaatsgebondenheid dat leerlingen zich ervan bewust worden hoe hun eigen situatie de vorming van hun ideeën over aspecten van andere culturen beïnvloedt. Dat lijkt mij dus niet al te vreemd voor leerlingen die door tekstervaringsmethoden en reflectiviteitsontwikkeling geleerd hebben dat de referentiekaders van henzelf en anderen altijd verschillend zijn. Langer gaat Hawinkels in op het begrip 'historisch besef' en de manier waarop je dat kunt bijbrengen. Het stuk lijkt me, in zijn bijeenbrengen van de ideeën van anderen en daarop reflecteren, een goed discussiestuk, want mij dunkt dat er wat meer te verzinnen moet zijn om ilo tot een succes te maken dan de suggesties die we hier bij elkaar vinden. Overigens

wil ik daarmee Hawinkels noch Obdeijn te kort doen: het ilo is in zijn beginfase en het denkwerk is totnutoe door wel héél weinigen gedaan.

Nuttig is dan natuurlijk zo'n onderzoek als beschreven door Rita Ghesquiere naar het leesgedrag van migrantenkinderen, waarvan we bijvoorbeeld iets leren over hun leesvoorkeur: die is behoudender, verankerd in een geloof dat autochtone kinderen niet meer bezitten; ze willen ook meer weten, zijn gretiger naar kennis. Zou dat ook voor migrantenkinderen in Nederland gelden? Is bij ons met onze minder principiële samenleving dan de Vlaamse toch altijd nog is, die secularisatie al niet veel verder gevorderd?

De stukken binnen het geschapen kader zijn wisselend van aandacht voor ofwel het culturele systeem in een land (zoals in het stuk over de Turkse literatuur) ofwel de literatuur zelf (zoals in dat van Michiel van Kempen). Van de Werk schrijft boeiend over de Afrikaanse literatuur. Alles bijeen: een nuttig boek, dat eenvoudig in elke lerarenkamer moet staan. Daar kan het zijn - te hoge prijs, vind ik - wel waard zijn. Als er wat mee gedaan wordt tenminste.

Koos Hawinkels (red.), *Een kijk op de wereld. Intercultureel leesonderwijs*. NBLC Uitgeverij / Davidsfonds/Infodok, Den Haag / Leuven 1995. ISBN 90 5483 090 5. f 49,50.

